

**DIŞ POLİTİKA ANALİZİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNİN
SORUNLARINA KATKILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**A STUDY ON FOREIGN POLICY ANALYSIS AND ITS CONTRIBUTIONS TO
PROBLEMS IN THE DISCIPLINE OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Nurhak GÜREL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, nurhakgurel@gmail.com

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2018.4.3.01>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Geliş 11 Aralık 2018
Kabul 27 Aralık 2018

Anahtar Kelimeler:

Dış Politika Analizi
Uluslararası İlişkiler
Aktör-Yapı Sorunu
Analiz Düzeyi
Dış Politika Yapımı

. Uluslararası ilişkilerdeki temel tartışmaları şekillendiren sorunları konu edinen bu çalışma, Dış Politika Analizinin katkılarına yönelik bir inceleme sunmayı amaçlamıştır. Nitekim Dış Politika Analizi, gerek dış politika çalışmalarına getirdiği yeni yaklaşımlarla gerekse diğer sosyal bilimlerle olan bağlantısıyla, Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Fakat disiplin içindeki konumu üzerinde yapılan tartışmalar halen devam etmektedir. Bu yüzden çalışmada, öncelikle Dış Politika Analizinin kavramsal çerçevesi ve disiplin içerisindeki yeri incelenmiştir. Dış politikayı konu edinen Dış Politika Analizinin, Uluslararası İlişkilerin bir alt alanı olduğu ön kabulünden hareket edilmiştir. Çalışmanın odak noktasında ise Uluslararası İlişkiler disiplininin merkezinde yer alan “aktör-yapı” “analiz düzeyi”, “dış politika yapımı” ve “dış politikada rasyonellik” sorunları yer almaktadır. Bu sorunlar ele alınırken alanda ön plana çıkan çalışmaların bahsedilen sorunlara yönelik eleştirilerinden faydalanılmıştır. Bu eleştirilerden hareketle, Dış Politika Analizinin disipline sağladığı teorik ve metodolojik katkıların geçerliliğini koruduğu; yeni bakış açılarının gelişmesine olanak sağladığı tespit edilmiştir.

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Received 11 December 2018
Accepted 27 December 2018

Keywords:

Foreign Policy Analysis
International Relations
Agent-Structure Problem
Level of Analysis
Foreign Policy Making

This study, which focuses on the problems shaping the main approaches in International Relations, aims to present a study on the contributions of Foreign Policy Analysis. As a matter of fact, Foreign Policy Analysis is a field whose position has been discussed in the International Relations discipline, both as its new approaches to foreign policy studies and its connection with other social sciences. In this respect, this article firstly discusses the conceptual framework of Foreign Policy Analysis and its position in the discipline. It starts from assumption that Foreign Policy Analysis, as a foreign policy-based field, is a subfield of International Relations discipline. In the study, “agent-structure”, “level of analysis”, “foreign policy making” and “rationality in foreign policy” problems, which are at the center of International Relations discipline, are discussed. The followed method is to reveal the criticisms of the prominent studies in the field, about these problems. Through criticism made by Foreign Policy Analysis to these problems, the study concludes that the field has remained forefront both by providing theoretical and methodological contributions and by allowing the developments of new perspectives.

© 2018 PESA All rights reserved

GİRİŞ

Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte yeni gelişmeler üzerinden dış politika kavramı da ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Hızlı bir küreselleşmenin yaşandığı yeni sistemde devlet ve dış politika ilişkisine yönelik tartışmalar devam etmektedir. Ayrıca devletlerin egemenlikleri devlet dışı aktörlerin etkinliğinin artmasıyla birlikte sorgulanmaya başlamıştır. Dış politika kavramı da bu sorgulamalardan etkilenen kavramların başında yer almaktadır. Nitekim geleneksel devlet merkezli analizlerin yanı sıra, belirleyicilikleri inkâr edilmeyen ekonomi, uluslararası siyasi iktisat, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık kavramları üzerinde yapılan analizlerin sayısı artmaktadır. Bu noktada, Dış Politika Analizi

(DPA) araştırma alanını genişleterek dış politika üzerinde daha anlaşılabilir ve daha sistematik yaklaşımların önünü açmıştır.

1950'lerde Uluslararası İlişkiler disiplini şekillendiren kavramlar ve sorunlar ciddi bir sorgulamadan geçmiştir. DPA'nın sistemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıktığı bu dönem, DPA açısından ilk önemli çalışmaların verildiği yıllardır. Bu çalışmalarla birlikte günümüze kadar Uluslararası İlişkiler disiplininin konularını kendi gündemine alan, ciddi bir DPA literatürü meydana gelmiştir. Genel literatürde büyük ilgi gören DPA, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplini henüz yeteri kadar tartışılmamış bir alandır. Ön plana çıkan çalışmalar ise genellikle ders kitabı mahiyetinde; temel kavramları ve yaklaşımları incelemeyi tercih etmiştir (bkz. Arı, 2013; Efegil, 2012; Sönmezoğlu, 2014). Ya da Uluslararası İlişkiler kapsamına giren temel kavramların incelendiği çalışmalarda bir başlık olarak yer almıştır (Erişen, 2014; Tayfur, 2014). Dolayısıyla DPA'nın kendisine, disiplinle olan ilişkisine ve disipline olan katkılarına yönelik çalışmaların eksikliği söz konusudur. Bu çalışma, söz konusu durumun tartışılması gerektiğinden yola çıkarak, DPA'nın hangi sorunlar üzerinden Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişiminde etkili olduğunu incelemektedir. Bu amaç doğrultusunda disiplin içerisinde önemli teorik ve metodolojik tartışmaların merkezinde yer alan "aktör-yapı", analiz düzeyi", "dış politika yapımı" ve "dış politikada rasyonellik" sorunlarını konu edinmektedir. Ele alınan bu dört sorun üzerinden yürütülen tartışmaları odak noktasına alan bu makale, DPA'nın Uluslararası İlişkiler disiplinine yönelik teorik ve metodolojik katkılarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

DPA ilk yıllarında disiplin içinde kendine has sorunsallar geliştirmesiyle ön plana çıkmıştır. Özellikle devlet merkezli realist yaklaşımların hakim olduğu dönemde, devlet içi ilişkilere ve devlet altı aktörlere dikkat çekerek bunu başarabilmiştir. İlk çalışmalar bu anlamda dış politikayı bir çıktı olmaktan ziyade bir süreç olarak ele almışlardır. Bunun anlaşılabilmesi için Uluslararası İlişkilerde hakim olan tartışmaların geliştirdikleri dış politika tanımlamaları DPA açısından önemlidir. Çalışmada, öncelikle disiplin içerisinde değişkenlik arz eden bu tanımlamalar ve DPA'nın dış politika tartışmalarına getirdiği kavramsal yenilikler incelenmiştir. Uluslararası ilişkilerde gerçekleşen olayların merkezine karar alıcı bireyleri koyan DPA, aktör odaklı yaklaşımı temel almasıyla ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın geriye kalan bölümünde DPA'nın bu temel özelliğinden hareketle Uluslararası İlişkiler sorunlarına getirdiği eleştirilere odaklanılmıştır. Bu sorunların başında gelen aktör-yapı sorunu, dış politika kararlarında yapısal faktörlerin mi yoksa karar verici bireylerin mi öncelikli olduğu tartışmasından ortaya çıkmıştır. Burada DPA'nın ön plana çıkardığı faktörler tartışılmıştır. Analiz düzeyi sorununda hangi düzeyde ve hangi değişkenlerle dış politikanın açıklandığı; dış politika yapımı tartışmasında ise iç faktörlerin DPA açısından önemi ele alınmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplini tartışılan haliyle, rasyonel seçim teorisine yönelik DPA içerisinde farklı modeller geliştirilmiştir. Son bölümde bu modeller, dış politika kararlarında rasyonelliğin birer eleştirisi olarak incelenmektedir.

1. Bir Dış Politika Teorisi: Dış Politika Analizi

Dış politika kavramsal olarak biraz da dış politika üzerinde çalışanların hangi değişkenleri ne bağlamda aktarmak istediklerine bağlı olarak değişiklik arz etmiştir. Bir liderin geçmiş tecrübelerinden uluslararası sistemin yapısal özelliklerine kadar çok düzeyli- zaman zaman içi içe geçmiş- yaklaşımların bulunmasının bir sebebi de budur (Tayfur, 2014: 73) Dış politikanın ortak bir tanımının zorluğuna farklı okulların ve yaklaşımların yaptığı dış politika tanımlarını aktararak dikkat çeken Sönmezoğlu (2014: 255–257), dış politikayı genel olarak "uluslararası ilişkiler alanında genellikle bağımsız devletler olmak kaydıyla özerk aktörlerin dış dünya ile sürdürdükleri resmi ilişkiler bütünü" şeklinde tanımlamaktadır. Andrew Heywood (2013: 168)'un tanımıyla dış politika; "hükümetlerin, genellikle yabancı hükümetlerle ilişkileri yoluyla devlet sınırları dışındaki olayları etkileme veya yönetme girişimlerini ifade eder." M. F. Tayfur ise, aslında dış politikanın bir tarafıyla köprü diğer tarafıyla sınır meselesi haline geldiğini ileri sürmüştür. Tayfur (2014: 76)'a göre dış politika; ulus devlet ile uluslararası ortam arasında köprü vazifesi görürken, iç politika; hükümet ve uluslararası politika arasındaki sınır olma özelliğini de korumaktadır.

Diğer taraftan Uluslararası ilişkiler içerisinde her teorik tartışmanın farklı bir dış politika yaklaşımı mevcuttur. Uluslararası ilişkilere ve dış politika analizine yönelik ilk sistemli yaklaşımlar ikinci dünya savaşından sonra geliştirilmiştir. Bu dönemin idealist yazarları tarafından dış politikanın temelleri,

uluslararası siyasi sistemin doğasına dayandırılmıştır. İdealistler daha çok devletler arasında gerçekleşen savaşların nasıl önleneceği üzerine düşünmüşlerdir. İnsan doğasının barışsever olduğu varsayımından hareketle uluslararası anlaşmazlıkların temelinde siyasi ve sosyal mekanizmaların bulunduğunu savunmuşlardır. Uluslararası barışı sağlayacak olan mekanizmaların kurulmasıyla bunun önlenebileceği varsayılmıştır. Daha sonra idealistler gerçeklerden ziyade ahlaki değerlere odaklandıkları için ciddi bir eleştiri ile karşılaşmışlardır (Tayfur, 2014).

İç ve dış politika arasında kesin bir ayrım yapan realizme göre, dış politika genel anlamda yegane aktör olan devletlerin, egemenlikleri dışındaki alana yönelik izledikleri stratejilerdir. Bu bağlamda dış politika, devletlerin sınırları dışındaki dünyaya yöneliktir (Efegil, 2012: 13). Realistler devletlerin rasyonel davrandıklarını, hiçbir zaman geliş güzel hareket etmediklerini kabul etmişlerdir. İdealistlerin odaklandığı moral prensiplerin alçak siyasetin bir konusu olduğunu, dış politikanın ilgilendiği askeri ve güvenlik gibi meselelerin ise asıl baskın olan yüksek siyasetin konusu olduğunu savunmaktadırlar. Bundan dolayı dış politikanın ahlaki yönünü görmezden gelerek, güvenlik meselelerini her zaman ön plana çıkarmışlardır (Tayfur, 2014: 79). Dış politika tanımlamaları Soğuk Savaş'ın bitişine kadar realist yaklaşımın gölgesinde kalmıştır.

Uluslararası ilişkiler içerisinde dış politikaya yönelik farklı bir anlayış geliştiren davranışsalcılara göre dış politika; "dış politika konularını belirleyen, onları yargılayan ve bunlardan edindiği bilgilere dayanarak hareket eden liderlik pozisyonunda bulunan bireylerin; yani bir insan etkinliğinin ürünüdür (Alden & Aran, 2016: 24)." Davranışsalcı dış politikanın merkezinde bulunan bu birey vurgusu, dış politikaya yönelik karar almada daha da belirginleşir. Nitekim rasyonellik gibi kavramlar, bireylerin psikolojik durumları üzerinden değerlendirilmiştir.

Uluslararası sistemde devletler öncelikli olmak üzere, farklı aktörlerin davranışlarının ve ilişkilerinin uygulanmasını inceleyen bir yaklaşım olarak ortaya çıkan Dış Politika Analizi (DPA), karar alma sürecine odaklanır. Breuning (2007: 16)'e göre "dış politika analizinin amacı, dış politika kararlarının nasıl verildiği konusunda genel olarak uygulanabilir bilgi edinmektir." Bu amaca yönelik izlenen yol; dış politika olayları arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak, devletlerin genel dış politika davranışları hakkında bilgi sunmaktır. Sadece devletlerin resmi karar alıcılarını değil; devlet altı aktörlerin de dış politika üzerindeki etkisini incelemektedir. Devlet içi ilişkileri de konu edinmesi ve bunun dış politika üzerindeki etkilerini ele alması nedeniyle Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde kendine has sorunsallar geliştirmiştir. Bu yüzden zamanla Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde ayrı bir çalışma alanı geliştirmiştir (Alden & Aran, 2016: 3).

Dış Politika Analizini Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde farklı kılan; çok faktörlü, çok düzeyli, disiplinler arası, amil/yapan odaklı (agent-oriented) ve aktörü önceleyen yaklaşıma (actor-specific) sahip olmasıdır. Bu anlamda, DPA'nın uluslararası ilişkilere yönelik yaklaşımını özetleyen temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- DPA içerisindeki karar verme yaklaşımı ulus devleti yekpare bir aktör olarak görmez. DPA, devletin insanlar ve birimlerden oluşan bir yapı arz ettiğini kabul ederek hareket eder.
- Realizmin merkezinde yer alan 'ulusal çıkar' kavramını, devleti oluşturan bu insan ve birimlerin ulusal çıkarı olarak nitelendirir.
- Karar vericilerin rasyonel bir şekilde hareket ettiklerini ileri sürmez. Çünkü insanların rasyonelliklerini kısıtlayan birçok faktör vardır.
- Dış politika yapımını birçok değişkenin yer aldığı kompleks bir süreç olarak ele alır.
- Aktör-genel bir yaklaşımdan ziyade 'aktör-spesifik' bir yaklaşımı benimsemiştir; liderlerin tutumları, anayasal siyaset, devlet altı gruplar, muhalefet vb. bütün faktörler, sadece dış politikayı değil siyasetin kendisini de etkilemektedir (Hudson & Vore, 1995: 209–238).

DPA, yöntem olarak dış politika çıktılarından ziyade dış politika karar verme sürecinin kendisini ön plana çıkarır. Bu yüzden devlet davranışlarını meydana getiren koşullarda 'neden' sorusunun cevabı ancak karar verme sürecinin kendisinde aranmıştır. Karar vericinin kendisinden karar verme ortamına kadar, faktörlerin çeşitliliği doğal olarak farklı disiplinlere de başvurmayı zorunlu kılmıştır. Dahası karar

vermenin kendisi zaten çok değişkenli bir süreçtir. Bu yüzden Snyder ve meslektaşları DPA'nın çok faktörlü ve disiplinlerarası bir yaklaşım olması gerektiğini öne sürmüşlerdir (Hudson & Vore, 1995: 213).

Diğer taraftan, Dış Politika Analizi çalışmalarının çoğalması ile birlikte, bu yaklaşıma getirilen önemli eleştirilerin de sayısı artmıştır. Bunlarda ön plana çıkan DPA'nın 'devlet' kavramına yönelik yaklaşımıdır. DPA'da devlet, belirli bir ölçüde yönettiği halktan ve dış faktörlerden kazandığı özerklik ile tanımlanmaktadır. Fakat DPA'ya yönelik getirilen eleştirilerin temelinde bu devlet kavramının belirli bir analitik ve kavramsal tartışmasının yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla DPA içerisinde kavramsal olarak bir devlet yaklaşımı henüz ortaya koyulmamıştır (Alden & Aran, 2016: 87).

Bir diğer eleştiri DPA'nın kendisine yönelik yapılan eleştiridir. Son yıllarda DPA'nın teorik olmaktan çok ampirik olduğunu belirten Morin ve Paquin (2018: 342), DPA'nın ilk çalışmalarında önerilen vizyonların geçerliliğini koruduğunu savunmaktadır. Fakat Morin ve Paquin'e göre DPA'nın dört ana zorluğu aşarak teorik yenilenmeye odaklanması gerekir. Bunlar: "(1) farklı teorik modeller arasındaki bağların kurulması; (2) ulusal bağlamlar arasındaki kıyaslama/karşılaştırmayı öne çıkarmak; (3) araştırmayı yeni aktör kategorilerine genişletmek ve (4) kimliğini kaybetmeden, uygulayıcılar [diplomatik anlamda] ile gerçek bir diyalog geliştirmek."

1.1.Dış Politika Analizinin Gelişim Süreci

Tayfur (2014: 96)'un belirttiği gibi "[...] Dış politika analizcileri 1970'li yıllarda hem içerde hem de dışarda önemli devlet dışı aktörlerle karşılaştıklarında, o güne kadar hiç sorgulamadıkları devletin rolü, yeterliliği ve özerkliği meseleleri üzerinde ciddi biçimde düşünmeye başladılar." Uluslararası İlişkiler disiplinine hâkim olan devletin temel aktördür görüşü böylece sorgulanmaya çalışıldı. Bu dönemdeki çalışmaların genel özelliği, odaklarını devlet dışı aktörlere ve devletler arası artan karşılıklı bağımlılığa çevirmiş olmalarıdır. Fakat Dış Politika Analizinin Uluslararası İlişkiler disiplini içinde sistemli bir şekilde çalışılması 1950'lere dayanmaktadır. Richard Snyder; James Rosenau; Harold ve Margaret Sprout ikilisinin ortaya koydukları çalışmalar ile Dış Politika Analizinin temelleri atılmıştır (Hudson, 2012: 13).

DPA, başlangıçta kararların nasıl verildiğini keşfetmekle başlamış ve uluslararası politikadaki davranışları ve değişimlerin merkezine bireysel veya bir bütünlük içerisinde hareket eden insanı koymuştur (Hudson & Vore, 1995: 210). Richard Snyder, H.W Bruck ve Burton Spain (1954)'in Decision Making as an Approach to the Study of International Politics adlı çalışmalarında karar verme sürecinin dış politikada belirleyici olduğunu savunmuşlardır. Yazarlar dış politika çıktılarından ziyade devlet/ulus analiz seviyesinin altında karar verme sürecine dahil olan aktörlere ışık tutmuşlardır. Bir diğer önemli çalışma 1964 yılında kitap bölümü olarak yazılıp 1966'da James Rosenau tarafından yayımlanan Pre-theories and Theories of Foreign Policy adlı çalışmadır. Rosenau burada ulus devletin davranışlarının genellenebileceğini ve bilimsel yöntemlerle incelenebileceğini göstermiştir (Hudson, 2012: 13–15). Ayrıca Rosenau dış politika analizinin anlaşılabilirliği için bireyden uluslararası seviyeye kadar farklı seviyede analizlerin uygulanması gerektiğini savunmuştur. Diğer çalışma Harold ve Margaret Sprout (1956) ikilisinin Man-Millieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics adlı çalışmalarıdır. Bu çalışmada dış politikanın sadece karar verme sürecine dahil olan birey ve grupların psikolojik, statüsel, politik vb. durumlarına başvurarak açıklanabileceğini savunmuşlardır.

Bu üç önemli eserin devletlerin dış politikalarını açıklamaya yönelik tartışmaları DPA'nın ilk yıllarında bütün araştırmacıları cesaretlendirmeyi başarmış ve onların dikkatlerini dış politikanın merkezinde insanların bir birey olarak kendilerinin bulunduğunu göstermeye çalışmışlardır. Süreç olarak dış politikanın, daha önemli olmasa bile, en azından çıktı olarak dış politika kadar önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Yani dış politikanın sadece bir çıktı değil bir yapım sürecinin de olduğunu ve anlaşılabilirliği için bu sürece dahil olan aktörlerin farklı analiz seviyelerine başvurarak incelenmesi gerektiğini kanıtlamışlardır.

Hudson, dış politika analizinin gelişiminin klasik dönemini ele alırken iki kuşaktan bahsetmektedir. 1950'lerden 1970'lere kadar olan dönem ilk teorik tartışmaların ve önemli kavramsallaştırmaların yapıldığı dönemdir. Sonraki çalışmalar yukarıda bahsedilen üç önemli DPA çalışmasının attığı temel

üzerinden teorilerini geliştirmişlerdir. Bu dönemde dış politika analizinin tek başına ve grup içinde hareket eden insanı merkeze aldığı görülmektedir. 1970'lerin sonlarından 1980'lerin ortalarına kadar DPA'nın kendi içerisinde eleştirilerle karşılaştığı bir dönem yaşanmıştır. DPA içerisinde metodolojik eksiklerden dolayı bu dönem çalışmalarında bir durağanlık yaşanmıştır. Metodolojik durağanlığın en önemli sebebi kapsamlı bir bilgi ihtiyacıydı. Dış politika geleneksel olarak ulusal güvenlik odaklı çalışıldığı için, grup karar alma ve bürokratik süreçlerin analizlere dahil edilebilmesi için muazzam bir bilgi eksikliği söz konusuydu (2014: 13–35). Bunun yanında ikinci kuşağın (1970'lerden 90'lara kadar) analiz seviyeleri üzerindeki çalışmaları yine ilk dönem teorisyenlerinin tartışmalarına dayanmaktadır. İkinci kuşak bu tartışmaları geliştirerek birey, küçük/büyük grup düşüncesi, liderlerin siyasi psikolojileri, dış politika üzerindeki kültürel etkiler, iç politik mücadele, ulusal davranışlar ve sistemik etkiler gibi birçok analiz seviyesi üzerinde çalışmışlardır. (Hudson, 2012: 28)

Sovyetler birliğindeki rejimlerin çökmesiyle birlikte DPA için de yeni bir durum ortaya çıktı. Artık teorik çalışmalarda "sistemdeki değişimi yalnız sistem seviyesinde analizlerle açıklamak mümkün değildi (Hudson, 2014: 32–33)." DPA açısından bu durum; daha çok DPA'nın açıklama konusu yaptığı Gorbaçov ve diğer liderlerin kişilik özellikleri, Luteryen Kiliseler ve Yeşil Hareket gibi ulus ötesi gruplar, Komünist Parti gibi çeşitli devlet altı aktörlerin mücadeleleri vb. değişkenlerle açıklanabilirdi. Bundan dolayı DPA tarzı aktöre özgü çalışmalara, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde olan ihtiyaç artmaktaydı (Hudson, 2014: 33). Bu sayede Soğuk Savaş sonrası dönemde DPA, değişimin kodlarını başlangıcından beri sahip olduğu yaklaşım çerçevesinde inceleyerek, geçerliliğini korumaya devam etmiştir.

2. Uluslararası İlişkiler Disiplininin Sorunlarına DPA'nın Yaklaşımı

DPA, Uluslararası İlişkiler alanına önemli teorik ve metodolojik katkıları ile gündeme gelmiştir. Bunu mümkün kılan şey, disiplini ilgilendiren çoğu sosyal bilimlerle bir bağlantı kurmuş olmasıdır. Aktörü öncelikli gören yaklaşımı ile Uluslararası İlişkilerin birey/insan unsurunu -hesap verilebilirliği ve belirleyiciliği ile- ortaya koymasının önünü açmıştır. Karar alıcılar olarak insanların tek başına veya grup halinde hareket ettikleri temel varsayımından hareketle uluslararası ilişkilerde gerçekleşen olayların bir temelini olduğunu göstermiştir. Böylece aktör-genel Uluslararası İlişkiler ile sosyal bilimler arasındaki bağlantıyı canlandırmıştır (Hudson, 2005: 2). DPA'nın disiplin içerisindeki önemli katkılarından biri de dış politikanın analiz edilmesinde önceki yaklaşımları tersine çeviren bir yöntemsel yenilik getirmiş olmasıdır (Ereker, 2013: 50). Bu yüzden Uluslararası İlişkilerin bir alt alanı olarak, disiplinin temel tartışma konularına getirdiği eleştirilerin incelenmesi, bahsedilen katkıların ne yönde olduğunu ortaya koyma açısından önem arz etmektedir.

2.1. Aktör-Yapı Sorunu

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde önemli bir tartışma konusu olan aktör-yapı (agent-structure) sorunu diğer sosyal bilim dalları gibi DPA'yı da ikiye bölmüştür. Bu ayrım genel olarak dış politika karar almada veya karar alma çevresinde yapısal faktörlerin mi (uluslararası sistem tarafından dayatılan sınırlamalar) yoksa bireylerin mi (uluslararası sistemi şekillendiren bireysel tercihler) öncelikli olduğu tartışması ile ortaya çıkmıştır. Bu noktada Alan ve Aran (2016: 4), DPA çalışanların Uluslararası İlişkiler disiplininden daha fazla, aktörü öne çıkarma eğiliminde olduğunu belirtmektedirler. Erken dönem çalışmalarında karar vericilerin merkeze alınması bunun en önemli göstergesidir. Aktör/birim odaklı bir yaklaşım benimseyen DPA içerisinde, hangi seviyede olursa olsun bir aktörün ve genel kabul gören bir birimin hareketleri ve kararları üzerinden inceleme yapılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş ve öncesindeki çalışmalarda birim olarak devletler kabul edilirken; günümüzde liderler, kamuoyu, çıkar grupları, devlet-altı gruplar gibi birimlerin de önemi artmıştır (Erişen, 2014: 368).

Dış Politika Analizi, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde temel sorunlardan biri olan aktör-yapı tartışmasına önemli eleştiriler getirmiştir. Neorealizmin öncüsü Kenneth Waltz ve sosyal konstrüktivizmin öncü ismi Alexander Wendt arasındaki tartışmalardan hareketle Hudson, DPA'nın temel eleştirisini şu şekilde ifade etmektedir:

"Sadece insanlar kimlik oluşturabilir, sadece insanlar kimlik değiştirebilir, sadece insanlar kimlik temelinde hareket edebilirler. Sadece insanlar sosyalleşebilir ve diğerlerini

sosyalleştirebilirler...Fikirleri ortaya çıkaran, bu fikirlerin değerlerini takip ettiren ve bunları kurumsallaşma süreçleri ile zaman içinde iletmeye çalışan amil/yapan sadece insanlardır. Bu insanları görmezden geldiğiniz zaman hem Waltz hem de Wendt'in yaptığı gibi [amil/yapan kastedilerek] bir makina ile kalırsınız (2014: 12)."

DPA içindeki bu eleştirinin hedefi; devletler sistemi içerisinde güç dağılımlarının şekillendirdiği düşünülen Neorealist devlet yaklaşımı ile düşünsel ve fikrinsel unsurların belirlediği Konstrüktivist devlet yaklaşımıdır. DPA'nın bu eleştirisiyle bir taraftan Neorealistlerin "kara kutusu"; diğer taraftan Konstrüktivistlerin ideal/düşünsel yapı kavramı sorgulanmıştır. Tartışma kendi içerisinde devam ederken, bu ayrım üzerinde bir uzlaşmaya varma çabaları da söz konusu olmuştur. Bu çabalar özellikle son yıllarda daha belirgin hale gelmiştir. Yeni düşünce okulları ve birçok akım, aktör-yapı arasındaki açığı kapatma çabasına girmişlerdir. (Morin & Paquin, 2018: 327). Diğer taraftan DPA'nın bireyi analizin merkezine alması devletler arası alanda dış politikanın nasıl bir etki yarattığı konusunda eksik kalmakla eleştirilmiştir. Bu eleştirinin merkezinde DPA'nın dış politika kararlarının ne şekilde ortaya çıktığına odaklanarak yapıyı göz ardı ettiği tespiti yer almaktadır (Ereker, 2013: 50–51).

2.2. Analiz Düzeyi Sorunu

Analiz düzeyi bir dış politika analizinin hangi düzeyde ve hangi değişkenlerle anlatılacağını belirler. Çünkü uluslararası sistem, farklı aktörlerin farklı düzeyler ile incelenmesini zorunlu hale getirmiştir. Günümüz dış politika çalışmaları artık ne tek bir faktör üzerinden gitmektedir ne de tek bir analiz seviyesini temel almaktadır. DPA'nın bu bağlamda açıkladığı şeyler, karar verme süreci ve karar vericinin kendisini etkileyen faktörlerdir. Bu faktörler karar vericinin kişiliğinden karar verilen odanın rengine kadar her konuyu kapsayabilmektedir. Bu yüzden DPA'nın en temel özelliklerinden biri dış politika yapımında çok faktörlü bir yaklaşıma sahip olmasıdır. DPA, değişkenler üzerinde bir inceleme yaparken birden fazla analiz düzeyinden faydalanır. Mikro seviyeden makro seviyeye kadar bu analiz düzeylerinden elde edilen veriler dış politika analizcilerinin gündeminde yer alırlar.

Dış politika süreçlerini bu sürecin merkezinde bulunan bireylerden bağımsız olarak incelemek tutarsız sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Liderlerin tarihte önemli değişimlere öncülük ettiği düşünüldüğünde bireylerin dünyayı nasıl algıladıkları ve buna bağlı olarak ne tür seçimlerde bulunabilecekleri, dış politikanın analiz edilmesinde hayati önem taşımaktadır. Birey seviyesinde analiz bu eksikliği bireylerin kişilikleri, inançları, tercihleri ve çevrelerine odaklanarak tamamlamaktadır. Tarihte birçok lider büyük değişimlerin merkezinde yer almıştır. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı'nı anlamak için Hitler, günümüz Rus dış politikasını anlamak için Putin, 2003 Irak savaşını anlayabilmek için Bush, dış politika analizlerinde bahsettiğimiz öneme sahip liderlerdir (Erişen, 2014: 372). Bu şekilde mikro seviyede analizler liderlerin karar alma süreçlerinde etkili olduklarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Buna yönelik ilk önemli çalışma Alexander George tarafından geliştirilen "Operasyonel Kod" yöntemidir. George, Soğuk Savaş dönemi liderlerin inançları ve sahip oldukları algılamalar gibi unsurları kullanarak bu liderlerin dış politika tutumlarını öngörmeye çalışmıştır. Buradan yola çıkan Margaret Hermann ise liderlerle ilgili bütün kaynak bilgilerin kullanılarak onların tutumları hakkında bir çıkarımda bulunulabileceğini ortaya koymuştur. Bu yöneme ise "Lider Kişilik Analizi" denilmiştir (Erişen, 2014: 370–371).

Soğuk Savaş gibi iki kutuplu sistemler insan davranışlarını kısıtlasalar da DPA yaklaşımına göre; dünya siyasetinde insan aktörlerinin algılamaları ve davranışlarının büyük etkileriyle meydana gelen değişimler aktör olarak insanın belirginliğini ortaya çıkarmıştır. Hudson ve Vore (1995: 210)'a göre insan aktörünü görmezden gelerek yapılan yaklaşımlar dünya siyasetindeki bu değişimleri öngörmeye başarısız olmuşlardır. Birey olarak karar vericilerin özellikleri incelenirken, hangi koşulların daha verimli olabileceği ise tartışılmalıdır. Örneğin Hudson, rejim türleri üzerinden bu koşulların nasıl değerlendirilebileceğine yönelik şöyle bir tespitte bulunmuştur;

"...Farklı rejim türleri, lider kontrollü politika üzerinde farklı kısıtlamalar getirmektedir. Kim Jong Un'un Kuzey Kore'si gibi tek kişilik diktatörlüklerde liderlik özelliklerini değerlendirmek, uzun zamandır kurulmuş olan bazı meclis demokrasilere göre daha zor görünebilir. Buna rağmen, bir liderin politika üzerindeki kişisel etkisini tamamen ortadan kaldıran bir rejim türü bulunmadığı unutulmamalıdır (2014: 40)."

Tabii yakın dönemdeki çalışmalar sadece bireyler değil devlet-altı denebilecek kamuoyu, ordu, siyasi partiler, bürokrasi gibi aktörler üzerinde de yoğunlaşmışlardır. Dolayısıyla bir dış politika çalışması için tek düzeyde bir yaklaşım ve tek bir yöntemin kullanıldığı geleneksel çalışmalar önemini yitirmeye başlamıştır. Artık farklı düzeyler ile bir vakanın farklı boyutlarının incelenmesi gerektiği kesinlik kazanmıştır. Bu anlamda DPA açısından devlet içi faktörler önem arz etmektedir. Belirli bir dış politika eylemine zorlayan bu faktörler devletin kurumsal olarak analiz edilmesini gerektirir (Breuning, 2007: 12). Örneğin; bir ülkedeki yönetim yapısının demokratik olup olmadığı bu analiz düzeyinde en önemli noktayı oluşturmaktadır. Ya da bir ülkenin askeri gücü, o ülkenin dış politika sorunlarında nasıl bir davranış gösterebileceği hakkında önemli işaretler taşımaktadır.

Diğer taraftan kamuoyu başta olmak üzere devlet-altı aktörler karar alma süreçlerinde önemli etkilere sahip olabilmektedirler. DPA'da devlet içi aktörlerin iki grupta incelendiği görülmektedir. Bunlar: devlet kurumları ve devlet altı aktörlerdir. Devlet kurumları otoritenin yetkisine dayanarak hareket eder ve dış politika yapım sürecinde resmi yetkileri ile katılırlar. Devlet dışı birimler arasında ise medya, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu, çıkar grupları vb. yer almaktadır (Efegil, 2012: 374). Kamuoyu örneğinde özellikle demokrasisi gelişmiş ülkelerde, karar alıcıların sınırlarını etkileme gücüne sahip aktörler oldukları bir gerçektir. Bunun yanında kamuoyu, "demokrasisi gelişmemiş veya demokratik yönetimin olmadığı ülkelerde de kendine özgü kanallarla karar alma süreçlerini etkileyebilmektedirler." (Erişen, 2014: 373-374).

1990'larda hız kazanan küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin çoğunun gözündeki devletin aktör olarak pozisyonunun sarsıldığı anlamına geliyordu. Bu yüzden dış politika analizlerinde devleti merkeze alan çalışmalarda İkinci Dünya savaşı sonrası döneme göre azalma görülmüştür. Buna karşı çıkan teorisyenler, aksine, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın bir taraftan devleti daha fazla kısıtlarken diğer taraftan daha merkezi bir noktaya getirdiğini savunmuşlardır. Daha fazla kısıtlanmıştır çünkü; küreselleşme devletin kendi başına bir aktör olarak hareket etmesini engelleyen karşılıklı bağımlılık gerçeğini meydana getirmiştir. Daha merkezilik kazanmıştır çünkü; halk yığınları küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklar karşısında devlete daha çok ihtiyaç duymaktadır (Smith, Hadfield, & Dunne, 2012: 3). Bu durum günümüz dış politika analizi çalışmalarının çoğunda tartışılmaktadır. Fakat devletin eskiye nazaran daha karmaşık bir yapı arz ettiği gerçeği genel kabul görmektedir.

2.3 Süreç Olarak Dış Politika Yapımı

Her devlette dış ilişkilerin yürütülmesi sürecine dahil olan aktörler mevcuttur. Karar verme aşamasında bulunan bu aktörlerin, dış politikanın şekillenmesini anlamak için analiz edilmesi gerekir. Fakat her örgüt çalışanlarının analiz öznesi olmadığını, bütün örgütlerin aynı seviyede etkili olmadığını ve bu örgütlerin hepsinin aynı yolla sürece müdahil olmadığını belirtmek gerekir. DPA açısından bakıldığında, bu anlamda ilk ön plana çıkan karar vericinin kendisi yani liderlerdir.

Hudson (2014: 23)'in belirttiği üzere "dış politika yapıcısının zihni bir tabula rasa değil; inançlar, tutumlar, değerler, tecrübeler, duygular, anılar, ulusal ve bireysel imgeler gibi karmaşık bilgi ve modeller içerir." Bu çerçevede her karar vericinin zihni, belirli bir toplum tarafından sunulan bu çeşitliliğe sahip bir evren olarak görülür. Bunun yanında coğrafyadan tarihe uzanan bir yelpaze, karar vericinin bulunduğu bu toplumsal bağlamı şekillendirir. Bu noktadan hareket eden ilk DPA analistleri dış politikanın yürütüldüğü ortamı keşfetmeyi ve incelemeyi amaçlamışlardır. Her lider kendi ön yargıları ile göreve gelir ve ülkenin dış politikası üzerinde farklı etkilerde bulunurlar (Alden & Aran, 2016: 28). Bu durumda liderlerin belirli kalıplara dayanan kişisel davranışları hem liderliklerini etkiler hem de dış politika uygulamaları açısından potansiyel tavırları hakkında bilgi verir. Liderlerin dünyayı nasıl algıladıkları, onları motive eden şeyleri ve kararları nasıl verdikleri ile ilgilenen DPA analistlerinin başvurduğu birçok yöntem bulunmaktadır. Bazıları, liderlerin biyografik bilgilerinden, siyasi açıklamalarından ve bunların yorumlarından faydalanır. Diğerleri ise daha çok resmî açıklamalar ve resmi röportajlar gibi kaynaklara güvenmektedir (Breuning, 2007: 38).

Liderin çevresinde bulunan danışmanların lider tarafından nasıl organize edildiği de karar alma süreci açısından önemlidir. Bazı liderler belirli bir tartışma içerisinde alınmış kararlar arasından seçim yapmayı tercih ederken bazıları ise belirli bir konsensüse ihtiyaç duymadan hareket ederler. Bununda ötesinde bazen liderler dış politika oluşturmada aktif olarak yer almayı da tercih edebilir. Bunu tercih eden liderler sorunların tanımlanması, bilgi toplanması ve yorumlanması gibi süreçlerin içerisinde bulunur. Fakat bunun tam tersine hareket edip çevresindeki danışmanlarına tamamen bu süreçleri güvenerek bırakmayı da tercih edebilir (Breuning, 2007: 88). Bunun yanında liderler çoğunlukla belirli bir dış politik adım atarken iç politika açısından da bunun kabul edilebilir olmasını isterler. Bu yüzden liderler dış politika tercihlerini belirlerken, bir taraftan odaklandıkları soruna uygun olup olmadığını düşünürken diğer taraftan bunun içeride nasıl algılandığını da değerlendirmek zorunda kalır (Breuning, 2007: 116). Dolayısıyla iç yapının dış politika yapım sürecinde, liderler üzerinde kısıtlayıcı bir rolünün olduğu söylenebilir.

Günümüzde hükümetler kurumlar aracılığıyla bilgi edinme ve bilgi kontrol etme süreçlerini yürütürler. Bu süreçler çoğunlukla belirli hükümet kurumlarının üstlendiği bir görevdir. Dolayısıyla hükümetlerin aslında bu kurumlar aracılığıyla algılayıp hareket ettiğini söyleyebiliriz (Hudson, 2014: 84). Dış politikanın yürütülmesinde kurumlara düşen bu sorumluluk hükümetlerin üniter bir aktör gibi değil aslında birbirleriyle bağlantılı bir kurumlar bütünü gibi hareket ettiğini göstermektedir. Bir devlet kurumunun bürokratik süreç içerisinde etkinliğini anlamının en önemli göstergelerinden biri; bu kurumun lider veya karar verici ile olan ilişkisidir (Hudson, 2014: 89). Karar vericinin sürekli gözünün önünde duran ve onunla her zaman iletişim içerisinde olan hükümet organları, onun kararlarını etkileyebilmesi diğer kurumlara göre daha olasıdır. Dış politika yapım sürecinde bir şekilde dahil olan bu hükümet organları birer karar birimi olarak değerlendirilmektedir. Karar biriminin "yalnızca dış politika kararını vermekle kalmayıp aynı zamanda, hükümetteki diğer herhangi bir varlığın bu kararı tersine çevirmesini engellemek için bir konumda bulunan kişi veya grup" olarak tanımlandığını belirten Breuning (2007: 86), bunu yaparken bu kişi veya grubun hükümetin askeri kaynaklarını kullanabilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Karar birimlerinin özelliklerinde belirleyici olan bazı kriterlere de başvurulmuştur. Büyüklük, yapı, kurumsal ortam içerisindeki konumu, diğer örgütsel birimlerle ilişkisi, birimin süresi ve birimin amacı gibi kriterler bunların başlıcalarıdır. Buna göre karar birimi olarak bir hükümet organının bürokratik rekabet içerisindeki gücü kendisine ayrılan bütçe ve sahip olduğu insan kaynağının sayısı üzerinden anlaşılabilir. Örneğin; hükümet içerisinde silahlı kuvvetlere ayrılan bütçenin yüksekliğinden hareketle dış politika davranışlarında diplomasiden ziyade askeri müdahale seçeneklerinin daha olası olduğu sonucu çıkarılabilir. Dolayısıyla bir hükümet organının bahsedilen göstergelerde ne kadar yüksek bütçe ve personel sayısına sahipse dış politikanın yapım sürecinde de o kadar etkin olduğu varsayılır.

Uluslararası politikayı hükümet seviyesinde devletlerin etkileşimi olarak tanımlayan Snyder ve meslektaşları (Snyder, R.C, Bruck, & Sapin, 2002: 60), devlet davranışları üzerinde açık bir etkisi olan hükümet dışı faktörlerin de hesaba katılması gerektiğini savunmuşlardır. Devletlerin davranışlarını etkileme potansiyeline sahip dış faktörlerin bulunduğu bu ortam (setting), iç ve dış ayrımı üzerinden incelenmiştir. Özellikle dış politikanın şekillenmesinde iç toplumsal faktörler bu noktada önemlidir. Fakat bu faktörlerin etkisi daha çok karar alma sürecinde görülmektedir.

Dış politikanın şekillenmesinde tek birey odaklı yaklaşıma getirilen eleştiriler sadece bürokratik ve kurumsal yaklaşımlara kapı aralamamış, DPA kapsamında toplumsal faktörlere kadar uzanan geniş bir yelpazenin de tartışılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede karar vericinin kendisinden kamuoyu ve medyaya kadar birçok faktör DPA'nın konusu olmuştur. Biz burada dış politika üzerinde hem kurumsal olarak etkili olan hem de devlet kurumları dışında dış politika sürecini etki etme özelliğine sahip olan dinamiklere odaklanacağız.

2.3.1 DPA Açısından İç Faktörlerin Etkinliği

Rejim Şekli ve Dış Politika

Anayasal yapıya bağlı olarak dış politika kararları değişiklik arz etmektedir. Yönetimde gücün tek bir kişinin elinde olduğu siyasal sistemlerde dış politika kararları, demokratik siyasal sistemlere nazaran içerdeki baskı gruplarından ve kamuoyu gibi faktörlerden daha az etkilenmektedirler. Toplumda daha açık kurumsal yapılarda bunun tersine toplumsal baskı karşısında daha hassas bir durum söz konusudur. Demokratik ülkelerde anayasal yapıdaki güç ayrılığına bağlı olarak karar verme süreçlerinde çok sayıda aktör yer alabilir. Bunun sonucu olarak karar verme yetkisi demokratik kurumlar arasında oluşturulan bir denge mekanizması içerisinde yürütülmektedir.

Otoriter rejimlerde ise dış politika karar alıcıları daha fazla özgür davranma şansına sahiptirler. Çünkü kurumsal olarak sınırlanmamış olan lider dış politika kararını verme yetkisini kendi elinde bulundurmaktadır (Efegil, 2012: 161–165). Vatandaşların dolaylı yollar ile dış politikayı etkilemeleri kısıtlanmıştır. Vatandaşlar baskı gruplarından ziyade hükümetle yakın iş birliği içerisinde olan gruplara katılım sağlayabilmektedirler. Ayrıca karar vericiler üzerinde baskı ve kısıtlama oluşturan medya da genellikle hükümete aittir. Bu durum halkın hiçbir şekilde bir etkisinin olmadığı anlamına gelmez. Sadece dolaylı kanallardan veya kısmi bir etkiye sahip olduklarını göstermektedir. Bu tür yönetimlerde özellikle ordu, iktidar için hayati öneme sahiptir. Çünkü bu tarz yönetimler, yönetim üzerinde belirli bir baskıya sahip olamayan kesimlerden ya da yönetim üzerinde kısıtlı bir etkiye sahip olan toplumdan iktidarını korumak için ordunun desteğine ihtiyaç duyarlar (Breuning, 2007: 121).

Tam otoriter yönetimlere göre bazı demokratik uygulamalara sahip olan, fakat bir demokratik yapı arz etmeyen yönetimler ‘yarı otoriter’ olarak kabul edilmektedir. Breuning’e göre bu tür yönetimler “içi boş demokrasi” olarak karakterize edilmiştir. “Böyle ülkeler seçimler gerçekleştirebilir ve demokrasinin ön plana çıkmasına neden olan bir dizi kurumlar oluşturabilirler. [Fakat] Bunu yurttaşlara veya basına, siyasi tartışmayı teşvik edici özgürlükler sunmadan yerine getirirler (2007: 121).” Ayrıca dış politika belirleme süreçlerinde birey olarak liderlerin rolü belirleyicidir. Neticede bir ülke ne oranda güçlü bir hükümet ve bürokrasi yapısından yoksun ise dış politika seçeneklerine ilişkin tercihlerde bireyin/liderin rolü o derece fazladır diyebiliriz (Sönmezoğlu, 2014: 786).

Kamuoyu ve Medya

Dış politika tercihleri ile kamuoyunun etkisi üzerinde yapılan çalışmaların çoğu kamuoyunun dış politikayı etkilediği üzerinde hemfikirlerdir. James Rosenau'nun kamuoyu piramidinden hareketle DPA çalışmalarında üç çeşit kamuoyu kitlesinden bahsedilebilir. Buna göre piramidin zirvesinde elit bir kesim (hükümet, yasama organı ve medya), bir alt seviyede bilinçli halk kesimi (entelektüeller ve iş dünyası); üçüncü ve en alt seviyede ise genel halk yer almaktadır (Alden & Aran, 2016: 72). Bunların yanında Rosenau'nun 'kamuoyu yaratıcıları' olarak isimlendirdiği kesim asıl kamuoyu oluşturma, yürütme ve yönlendirme gücüne sahiptir. Çoğu akademisyene göre yüzdeler olarak kamuoyunun çok az bir kısmı dış politikayla ilgilenerek bu süreci takip etmektedir.

Diğer taraftan kamuoyunun dış politika kararları üzerindeki kısıtlayıcı rolü birçok araştırmacı tarafından kabul gören bir gerçektir. Kamuoyuna yönelik bu kısıtlayıcı yaklaşım göre yöneticiler dış politika kararlarında kamuoyunun rızasını gözetmek zorundadır (Starr, 2006: 157–158). Buna göre halk kesiminden çeşitli çıkar grupları ve lobilere kadar kapsamlı bir kitleyi ifade eden kamuoyu, dış politika kararları için belirlediği parametreler üzerinden dış politikanın kendisini etkileyebilmektedir. Bundan dolayı dış politika yapım ve uygulamasında görünmez bir kısıtlayıcı faktör olarak görülmektedir (Alden & Aran, 2016: 72).

Kamuoyunun bahsedilen kısıtlayıcı özelliği rejim şekline göre değişir. Kamuoyu ve rejim ilişkisine bağlı olarak dış politika kararlarının şekillendiği ortam, bir devletin dış politikasının analizi açısından önemli bir konudur. Evet, demokratik yönetim şekline sahip ülkelerde kamuoyu dış politika kararlarının serbestliğini kısıtlamaktadır. Çünkü liderin hesap verebilmesini sağlayan kurumlara erişim olanağı bulunmaktadır. Liderler/karar vericiler karar verme süreçlerinde kamuoyu yoklamalarını dikkate alarak

hareket ederler. Otoriter yönetimlerde ise bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Kamuoyu dış politikayı etkilemek için yeterli imkanlara sahip değildir. Yapılan kamuoyu yoklamaları ise objektif olma ilkesinden uzaktırlar (Efegil, 2012: 187). Yönetimi elinde bulunduran bir partinin veya kişinin kanaat oluşturma sürecine hakim olduğu ülkelerde, kamuoyunun yönetim üzerinde yönlendirici/negatif bir etkisi olduğu genel kabulü değişmektedir (Sönmezoğlu, 2014: 781). Ayrıca otoriter rejimlerde olduğu gibi kamuoyunun olmadığı durumlarda, devletlerin ikili anlaşmazlıklarda pazarlık gücünü arttırdığı da düşünülür (Mintz & DeRouen, 2010: 131).

Kamuoyu gibi medyanın da dış politikaya etkisi söz konusudur. Bunun temelinde halk, devlet ve uluslararası alanlar arasındaki bilgi aktarımı noktasında köprü rolünü üstlenmesi yer almaktadır. Bu da medyanın DPA içerisinde tartışmalı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Burada Alden ve Aran (2016: 73)'in tespitlerine göre "medyanın dış politika üzerindeki etkisi, üç perspektiften ele alınabilir: gündem belirleme, bilgi toplama evi ve hükümet propaganda aracı." Bazen karar vericilerin gözden kaçırdıkları konuları gündemlerine taşımaları için baskı uygulayabilirler. Bazen de büyük medya organlarının sağladıkları rapor veya başmakaleler karar vericiler açısından bilgi kaynağı olarak kullanılabilir (Morin & Paquin, 2018: 183–184).

Yine kamuoyunda olduğu gibi medya ile rejim yapısı arasında da önemli bir ilişki vardır. Otoriter ve kapalı devletlerde medya daha çok bilgi akışının halka sunulmasında bir araç olarak kullanılmaktadır (Morin & Paquin, 2018: 186). Bu yolla medyada rejimin güvenliğini sarsacak herhangi bir tutum söz konusu değildir. Medya üzerinde tam kontrol sahibi olan ülkelerde yönetimin tutumu ile medya tutumu arasında güçlü bir uyum söz konusudur.

2.4 Karar Alma ve Dış Politikada Rasyonellik Sorunu

Karar Alma Süreci

Dış Politika Analizinin merkezinde karar alma yaklaşımı bulunmaktadır. Karar alma yaklaşımının temel varsayımı bireyin tek başına dış politika kararlarını almadığıdır. Daha çok bir karar alma süreci ve bu süreci etkileyen faktörleri analiz ederek dış politika çıktılarının öncesine odaklanır. Bir karar vericinin dış politika belirlenirken hangi konulara odaklandığı ve bu süreçte bulunan liderin yakın çevresindeki karar alıcılar, bürokratik kademelerdeki isimler gibi çeşitli faktörler karar alma yaklaşımının konusudur.

Karar alma yaklaşımı kendi içerisinde bazı modellemeler geliştirerek yönetsel bir çeşitlilik de sağlamıştır. Burada dış politika kararlarının alınma sürecine dahil olan bireyler, kurumlar ve dış politika çevrelerinin bu süreçte nasıl bir etkide bulduklarına odaklanılmıştır (Tayfur, 2014: 86). Böylece bir araştırmacı devletin iç koşulları veya uluslararası sitemdeki konumu gibi faktörlerin kendisine değil bunların tümünün karar verme yetkisine sahip kişi/kişiler tarafından nasıl algılandığı ile ilgilenir.

Dış politika analistlerine göre "devletin eylemi, karar vericiler tarafından durumun tanımından ortaya çıkmış ve somutlaştırılmıştır." (Snyder, R. Carlton, 2002: 141). Buradan devlet davranışlarının nihai durumunun karar vericiler tarafından belirlendiği sonucuna varılır. Üzerine karar alınacak durumun tanımlanması ise 'karar birimi' içerisinde gerçekleşen karar alma sürecinin bir sonucu olarak görülür. Bu süreç belli aşamalar içerisinde gelişmektedir. Genel sınıflandırma yapılırken 4 aşamadan bahsedilebilir: 1) sürecin başında karar vericinin muhatap olduğu bir konunun ve ona ilişkin bilgi sürecinin olduğu bilgi, imaj ve algılama aşaması, 2) elde edilen bilgi, imaj ve ortaya çıkan algılamaya dayanarak karar alıcının karşılaştığı durumu içeren durumun tanımlanma aşaması, 3) durumun değerlendirilmesi aşamasında ortaya çıkan seçenekler arasında bir tercihin yapıldığı seçenekler arasında tercih yapma aşaması ve 4) yapılan tercihin etkilerinin de göz önünde bulundurularak hareket edilen kararın uygulanma aşaması (Sönmezoğlu, 2014: 307–314). Karar almayı belirli faktörlerin etkili olduğu bir süreç olarak düşünürsek bu faktörlerin devletlerin dış politikalarında da etkili olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Buradan yola çıkarak karar alma sürecinin gerçekleştiği ortam/yapı; karar alıcının kendisine ait kişilik ve inanç gibi özellikler; kararın konusu ve içinde bulunduğu durum ve niteliği şeklinde üç ana faktör ön plana çıkmaktadır (Sönmezoğlu,

2014: 315–326). Alden ve Aran (2016: 3) dış politika analizi çalışmalarının normatif bir iddia da taşıdığını vurgulamaktadırlar. Onların gözünde DPA çalışanlar dış politika karar almayı geliştirme amaçlarıyla, devletlerin daha başarılı sonuçlar alabileceğini ve hatta devletler arasındaki barışçıl ilişkilerin gelişmesini sağlayacaktır. Bunun yanında karar alma sürecinde bireyden ziyade kararın alınma sürecindeki yapıları ön plana çıkaran yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar rasyoneliteni esas alan yorumların karşısına ülkedeki örgütsel yapıları ön plana çıkarmaktadırlar. Bunlardan en bilinen modeller Grup Düşüncesi (Groupthink) ve Graham Allison tarafından geliştirilen Örgütsel Süreç ve Bürokratik Politika Modelidir. Bu modeller daha çok “rasyonel seçim” teorisine bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır.

Rasyonellik Sorunu

Uluslararası ilişkiler disiplinine uygulanan haliyle rasyonel seçim teorisi dış politika karar alma süreç ve çıktılarını değerlendirebilmek için, tercihte bulunmanın basit kuralları üzerinden yeni bir yaklaşım sunmuştur. Bu bakımdan rasyonel karar alma teorisyenleri için 'fayda maksimizasyonu' dış politika kararı almanın nihai amacıdır. Rasyonel yaklaşıma göre bir devlet önce dış politika amaçlarını belirler ve öncelik sırasına koyar; daha sonra amaçlarını en düşük maliyette gerçekleştirebileceği araçları belirler ve seçer. Burada devlet belirli bir fayda-maliyet hesabına girerek kendi çıkarlarını merkeze alarak bir dış politika çıktısına ulaşmaya çalışır. Rasyonel aktör modelin yanlış anlaşıldığını vurgulayan Hill (2015: 115–116)'e göre bu modeli realizm ile özdeşleştirmek hatalıdır. Realizmde devletin karar vericilerinin ulusal güvenlik merkezli hareket ettikleri varsayımı varken; rasyonel aktör modelinde üniter sayılan aktörün dış politikada neyi önceleyeceği açık bırakılmıştır. Bu yüzden bu yaklaşım geleneksel olarak dış politika çıktılarını odaklanarak farklı karar vericilerin bir dış politikasından ziyade; üniter aktörlerin bir dış politikası varsayımı ile hareket etmiştir (Alden & Aran, 2016: 21).

"Dış politika, dış politika konularını belirleyen, onları yargılayan ve bunlardan edindiği bilgilere dayanarak hareket eden liderlik pozisyonunda bulunan bireylerin; yani bir insan etkinliğinin ürünüdür." (Alden & Aran, 2016: 24). DPA'nın merkezinde bulunan bu tanım, dış politika karar almada rasyonelliği bireylerin psikolojik durumları üzerinde okumanın bir girişimi olarak ele almaktadır. Bunun yanında DPA içerisinde dış politikada rasyonellik yaklaşımına en ciddi eleştiriyi gündeme getiren Harold ve Margaret Sprout olmuştur. Onlara göre iki farklı çevrenin olduğu bir dış politika karar alma ortamı vardır. Bunlar; 'operasyonel çevre' ve 'psikolojik çevre' olarak belirlenmiştir. Bu ayrımında operasyonel çevrede nesnel gerçekliğin olduğu varsayılırken; psikolojik çevrede sayısız algısal ön yargıların ve bilişsel uyarıların etkileri altında bir öznelliğin olduğu öne sürülmüştür. Harold ve Margaret Sprout bu iki çevre arasındaki boşlukta hareket eden karar vericinin, dış politikanın tümü ile birlikte dış politika yapımının kendisi için de önemli çarpıklıklar meydana getirdiklerini keşfetmişlerdir (bkz.Emerson, 1958).

Rasyonellik teorisine yönelik eleştirileri daha da ileri taşıyan Richard Snyder ve meslektaşları rasyonel seçimin varsaydığı dış politikada 'üniter aktörlük' görüşünü konu edinmişlerdir. Rasyonel seçim teorisyenlerinin üniter aktör temelli yaklaşımlarının bir 'kara kutu' görüntüsü arz ettiğini ve dolayısıyla dış politikanın kendisinin anlaşılması için bu kara kutunun açılması gerektiğini savunmuşlardır. Önerdikleri şey ise; dış politika kararlarının asıl karmaşıklığının (bireysel eğilimler ve bürokratik süreçlerin içi içe geçtiği görüşü) kabul edilerek daha iyi bir dış politika analizi geliştirmek (Alden & Aran, 2016: 24–25). Böylece üniter aktör kabul edilen devlet yaklaşımını da tartışmaya açmışlardır.

Bu eleştiriler dış politika yapımının karmaşıklığının dayandığı devlet içerisindeki aktör, süreç ve yapı temelli dış politika analizinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu eleştirilerin gösterdiği gibi; dış politika yapımı üniter bir aktörün değil karmaşık bir yapının ürünüdür ve dış politika yapıcıları da tamamen rasyonel hareket edemezler. Tamamen rasyonel bir karar almanın imkânsız olduğunu kanıtlayan başka sebepler de mevcuttur. En önemlisi, karar alıcılar kendilerine sunulan bilgi üzerinden bir çerçeve belirleyebilir. Karar verilecek duruma ait bu bilgiler neticede belirli bir çerçeve içerisinde karar alıcılara sunulması ve çoğu zaman tam anlamıyla yeterlilik arz etmemesi, dış politikanın tamamen

rasyonel bir seçimin ürünü olduğu varsayımını zayıflatmaktadır. Dahası dış politika yapımcılarının kendileri süreç içerisinde birçok çarpıtmalara yol açan ön yargılar, yerleşik bazı inançlar, bilginin kazanılmasındaki sınırlılıklar gibi unsurlardan etkilenmektedirler. Rasyonel karar alma eleştirmenleri, bu durumlardan etkilenilmesi ve rasyonel karar alma girişimlerinde yanlış yönlendirilmesi halinde devletler için tehlikeli sonuçların meydana gelebileceğini de savunmuşlardır.

Dış politika yapımında rasyonel aktör modeline getirilen psikolojik ve biliş/vukufiyet merkezli eleştiriler aynı şekilde grup içerisinde karar verme yaklaşımı üzerinden de yapılmıştır. Sonraki başlıklarda daha detaylı inceleyeceğimiz bu yaklaşıma göre; geniş ölçekte bilgi edinmek ve farklı analiz kaynaklarına ulaşmak isteyen karar vericiler grup karar alma yapılarına başvururlar. Burada amaç bireysel karar almanın neden olabileceği yanlış algılamalar ve bilişsel sınırlılıklarla mücadele etmektir. Fakat bu durum dış politika açısından farklı sorunları da beraberinde getirebilir. Grup üyelerinin belirli bir dış politika karar alma sürecinde bir sonuç üzerinde uzlaşma sağlama çabaları verilecek kararın tutarlılığına yönelik bazı endişelerin doğmasına neden olabilir. Chris Alden ve Amnon Aran (2016: 30) bireylerin belirli bir dış politikaya yönelik uzlaşma sağlama pahasına girdiği bu sürecin en uygun ve liyakatli tekliften uzaklaşılması ve hatta terk edilmesi ile sonuçlanabileceğini belirtmişlerdir.

DPA, dış politika yapımını yukarıda belirttiğimiz gibi, rasyonel modelin ileri sürdüğünden öte karmaşık bir modelin ürünü olarak ele almaktadır. Sonraki başlıklarda ele alacağımız Bürokratik Model ile birlikte daha fazla ön plana çıkan bu görüş, dış politika yapım sürecinin bürokrasilerin öncelikleri yanlış çıkar hesaplarından doğabilecek sonuçlardan ne derece etkilenebileceğini ortaya koymaktadır.

2.4.1 Grup Düşüncesi (Groupthink) Modeli

Bir lider her ne kadar güçlü olursa olsun yine de dış politika kararlarını belirli bir grup içerisinde almaktadır. Dış politikada kararların grup halinde alınma süreçlerinin kendi içerisindeki işleyişi ve grup içindeki uyum, karar vericinin nihai kararı üzerinde etkilidir. Buna yönelik yapılan önemli bir çalışma olan I. Janis'in Victims of Groupthink adlı çalışması küçük grup içerisinde alınan kararlarda uyum sürecinin önemli bir rol oynadığını göstermiştir (bkz.Hart, 1991). Daha sonra buradan yola çıkan birçok yazar, grup düşüncesi yaklaşımını farklı boyutları ile genişletmişlerdir. Bütün bu çalışmaların temelinde bir grubun dış politikayı nasıl anladığı temsil ettiği veya dış politikayı nasıl bir çerçevede ele aldığı tartışılmıştır. Bu şekilde her grup şekline bağlı olarak dış politika analizinin belirli gruplar tarafından nasıl şekillendirildiğini ve buradan belirli genellemelerin yapılabileceğini test etmişlerdir.

Grup ile karar almanın gerçekleştiği durumlarda karar veren grup, çeşitli alternatifleri aramak yerine ortak karar peşindedir. Tüm üyeler grup içinde bir uyum sağlamak üzere hareket ettikleri için muhaliflik kabul edilemez. Daha doğrusu oy birliğinin sağlanması temelinde hareket edildiği için karşıt görüşler hesaba katılmaz. Bundan dolayı bu durum dış politika yapımı açısından zararlı görülmüştür (Mintz & DeRouen, 2010: 44). Buna rağmen Grup Düşüncesi modelinin en büyük katkısı, uluslararası krizler gibi önemli örneklerde, kararların süreci ve çıktılarının ciddi bir yargılama süreci içerisinde değerlendirilmesidir (Hart, 1991: 273).

2.4.2 Örgütsel Süreç ve Bürokratik Siyaset Modeli

Realizmin temel varsayımlarına yönelik DPA içerisinde önemli bir eleştiri literatürünün geliştiğini daha önce de belirtmiştik. Dış politikanın rasyonel aktör olan üniter devlet tarafından üretildiği varsayımı da bu meydan okumadan nasibini almıştır. Bu varsayımın meydan okuyanlar dış politika yapımının ve uygulanmasının parçalı ve kurumsal yapısına referansla devletlerin dış politikalarını nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Bu anlamda bürokratik yapının dış politika üzerindeki etkisini ortaya koyan Graham Allison bu meydan okumanın temel çalışmalarından birini meydana getiren isimlerin başında gelmektedir. The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis (1999) adlı çalışmasıyla, 'Rasyonel Politika Modeli' olarak belirttiği; olayları her devletin az çok belirli amaçlar doğrultusunda

gerçekleştirdiği eylemler olarak anlayan görüşü irdelemektedir. Allison rasyonel modelin devletlerin davranışlarını anlamada kullanışlı olduğunu, ancak dış politikayı belirlemede bürokrasiler/hükümet kurumlarının etkisinin görmezden geldiğini savunmuştur. Allison bu varsayımın karşısına iki alternatif model geliştirmiştir; Örgütsel Süreç Modeli ve Bürokratik Siyaset Modeli.

Bu modellerden yola çıkan DPA teorisyenlerine göre devlet eylemlerini tanımlayan durumlar örgütsel bir bağlam içerisinde gerçekleşen karar alma sürecinin bir sonucudur (Snyder, R. Carlton, 2002: 76). Dolayısıyla burada karar almanın nasıl gerçekleştiğinin yanında hangi koşullar altında gerçekleştiğinin de dış politika üzerinde etkisi vardır. DPA açısından karar birimlerinin bu tablo içerisinde örgütsel olduğu varsayılmaktadır. Bu örgütsel sistemler olarak görülen 'örgüt' veya 'birim' den kasıt; eylemler sistemi ve ilişki yapılarının bütünüdür. Her birim, bir örgüt/kurum niteliğine sahiptir. "Doğal olarak, bir birimin aldığı örgütsel biçim, birimin nasıl ve niçin kurulduğuna, üyelerin kimler olduğuna ve özel görevinin ne olduğuna bağlı olacaktır (Snyder, R. Carlton, 2002: 82)."

DPA'nın ilk kuşak çalışanları dış politika yapım sürecinde örgütsel süreç ve bürokratik siyasetin etkinliğini ortaya koymuşlardır. Bu süreçleri inceleyenler rasyonel olduğu düşünülen dış politika kararlarının aslında örgütlü devlet kurumları tarafından nasıl alacağı edilebildiğini göstermişlerdir. Devlet içindeki örgütler ve bürokrasiler kendi hayatta kalma isteklerini öncelik sıralamasında en üstte tutarlar. Bunu yaparken diğer kurumlar ile bir karşılıklı mücadele içerisine girmeyi gerekli bulmuşlardır. Örgütler kendi varlıklarını diğerlerinin üstünde gördükleri için bu onlara dış politika yapım süreçlerinde devlet adına en doğru dış politika kararı verme misyonu yüklemektedir. Böylece devlet içinde kendi misyonunu hayatta tutma pahasına dış politika yapımını olumsuz etkileyebilmektedirler (Hudson, 2012: 21). Buradan hareketle Örgütsel Süreç ve Bürokratik Siyaset modellerin, daha çok Rasyonel Politika modelinin birer eleştirisi olarak ön plana çıktığını söyleyebiliriz (Breuning, 2007: 96). Rasyonel Politika modelinin burada hesaba katmadığı şey bilginin pek çok karar biriminden oluşan danışmanlar sisteminde çarpıtılma olasılığıdır.

Örgütsel süreç modeline göre hükümet, "her biri kendi uzmanlarına ve uzmanlığına sahip, aynı zamanda kendi öncelikleri ve algılarına sahip, merkezi olarak üst üste koordine edilen bir kuruluşlar topluluğu" (Breuning, 2007: 96) olarak görülmektedir. Allison'a göre;

"Hükümet davranışı; bazı amaçlar için üniter, rasyonel: merkezden kontrol edilen, tam anlamıyla bilgilendirilmiş, değer maksimize eden karar alıcı tarafından seçilmiş eylem olarak, kullanışlı bir şekilde özetlenebilir. Fakat bir hükümet bir birey değildir (...) O gevşek bağlarla bağlanmış, her birinin kendine has bir yaşamı olan geniş bir kurumlar/örgütler kümesidir (Allison & Zelikow, 1999: 143)."

Allison'ın böylece ortaya koymaya çalıştığı şey; dış politika yapımında farklı hükümet kurumlarındaki bürokratların, dış politika kararının oluşumunda bazen çekişme bazen de bir pazarlık süreci içerisinde hareket ettikleridir.

Hükümetler dış politikayı oluşturma ve uygulama süreçlerinde ilgili kurumların uzmanlığına ve tecrübelerine ihtiyaç duymaktadır. Bürokratik siyaseti savunanlara göre bu durum hükümeti karar verme ve uygulama sürecinde hükümeti bürokrat çevrelere bağımlı hale getirmektedir. Nitekim onlara göre üst düzey politikacılar hem dış politika uzmanlığında yetersizdirler hem de geçici görev süreleri vardır. Fakat ilgili kurumlardaki uzmanlar ve bürokratlar, daha yerleşik çalışma sistemi içinde bulunurlar. Bu da hükümette yetkili olan kişilerin bürokratların tecrübelerine dayanarak hareket etmelerini gerektiriyor. Buradan yola çıkarak bürokratik siyasetin baskın olduğunu savunanlar, dış politikanın yapımında ve uygulanması esnasında bürokratik süreçler içerisinde gerçekleşen çekişme ve pazarlıkların belirleyici olduğu görüşündedirler (Tayfur, 2014: 88–89). Bürokratik model hükümet organlarındaki bireylerin rolüne odaklanarak; algılamalarının ve önceliklerinin hem buldukları kurumlar tarafından hem de kendi istek ve çıkarları doğrultusunda şekillendiğini vurgular. Bunun sonucunda, hükümet organları içerisinde kararların belli düzeylerde meydana gelen bir pazarlığın sonucu olduğunu varsayar.

İlk dönem DPA çalışmaları dış politika yapımını yukarıda bahsettiğimiz gibi büyük ve organize olmuş hükümetlerin bir eylemi olarak okudular (Hudson, 2014: 20). Bu inceleme tarzının temelinde yatan görüş; hükümet grupları ve bürokrasilerin hayatta kalma mücadelesini öncelik listelerinin ilk sıralarında tutmalarıydı. Çünkü Bürokratik Model dış politikanın geniş bir kurumlar ve siyasi kişiler kümesinin bir eylemi olduğunu ileri sürer. Bunun içerisinde bürokrasiler paylaşılmış tutum ve imgeler sergileme eğilimindedirler. Bu geniş kurumlar ve örgütler içerisinde politikacılar kendi çıkarlarına dayanan tavırlar sergiler ve dış politikayı kendi pozisyonları üzerinden etkilemeye çalışırlar. Bu çıkarlar iç politikadaki ağırlıklarını arttırmaktan, kurumsal kaynaklarını genişletmeye ve kendi personelleri arasında kişisel moralleri arttırmaya kadar birçok başlığı içerebilir (Allison & Zelikow, 1999: 298–299). Burada bürokratik çıkarların dış politika yapımında ulusal çıkarın önüne geçtiği sonucu çıkmaktadır. Gruplar ve bürokrasilerin hayatta kalma mücadelesi ise kendi aralarındaki mücadeleleri, grup bütçe payları ve kendi personellerinin moral seviyesi gibi unsurların etkileri üzerinden ölçülmekteydi. Böylece örgütsel süreç ve bürokrasi siyasetinin dış politika yapım süreci üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştı. Bürokratik Model özet olarak hükümet içerisinde örgütsel süreçlerin, küçük grup dinamiklerin, iç politik güçlerin ve bireylerin kişisel özelliklerinin kesiştiği karmaşık bir yapı arz etmektedir. Çoğunlukla hükümet kurumları arasında gerçekleşir. Bu sürece katılanların hangilerinin öncelikli olduğu bazen kestirmek kolay olsa da bazen imkansız hale gelebilir. Bu yüzden karmaşık bir hesaplama her zaman ihtiyaç vardır. Hudson, bürokratik siyasetteki bu durumu 'küçük taht oyunları' olarak isimlendirirken şöyle bir tespitte bulunmuştur:

"Ulusal çıkara göre oynanabilen bir uluslararası ilişkiler oyunu varken, hükümet içerisinde de ikinci bir oyun oynanmaktadır. Bu oyun, bir ulusun dış politikasında ulusal çıkar oyununa göre daha fazla belirleyici olabilen, kişisel veya örgütsel çıkar ve hırs oyunlarıdır. Ben bunu 'küçük taht oyunları' şeklinde ifade etmeyi cazip buluyorum (2014: 101)."

Dolayısıyla bu modelin anahtar noktası; kapsayıcı bir ana planın bulunmaması ve kararların siyasi mücadele ve gruplar arasında gerçekleşen pazarlıktan ortaya çıkmasıdır diyebiliriz.

SONUÇ

DPA, devlet içi konuları ele alması ve bunun dış politika üzerindeki etkilerini incelemesi nedeniyle Uluslararası İlişkiler sorunsallarına kendine has bir yöntemle yaklaşmıştır. Bu yöntem dış politikayı bir çıktı olmaktan ziyade bir karar verme süreci olarak görmektedir. Karar verme sürecinin çok değişkenli ve karmaşık bir süreç olduğundan hareketle, DPA çalışmalarında zamanla farklı disiplinlere başvurmanın zorunluluğuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmaların sayısı artmış ve DPA'nın disiplinler arası bir yaklaşım benimsemesine olanak sağlamıştır. Çalışmada, Valerie Hudson'ın sunduğu dönemlendirmeden faydalanılmıştır. Bu dönemlendirmeden de anlaşılacağı üzere ilk çalışmalar, dış politikayı tek başına veya grup içinde hareket eden insan üzerinden okumuşlardır. Sonraki dönemlerde ise bu tartışmalar geliştirilerek DPA'nın bir dış politika teorisine dönüşmesini sağlamışlardır.

Uluslararası ilişkilerdeki aktör-yapı sorunu DPA'nın meşgul olduğu sorunların başında gelmektedir. Her ne kadar bu sorunun üzerindeki tartışmalar ikiye bölünmüşse de DPA'nın disiplin içerisinde aktörü daha fazla öne çıkardığı söylenebilir. Aktör/birim odaklı yaklaşımı ve hangi seviyede olursa olsun bir aktörün ve bir birimin davranışlarını incelemesi bunu kanıtlar niteliktedir. DPA'nın uluslararası ilişkilerdeki sorunları ele alışında görülen en önemli özellik çok faktörlü yaklaşıma sahip olmasıdır. Günümüz dış politika çalışmalarında, farklı düzeylerde vakaların farklı boyutlarının incelenmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu durum DPA açısından farklı değişkenler üzerinden hareket edilmesini ve birden fazla analiz düzeyinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Çalışmada ele alınan üç analiz düzeyi (birey, devlet, sistem)'nin gösterdiği gibi, çok düzeyli bir yaklaşımın temel nedeni; karar vericinin ve dolayısıyla dış politikanın kendisini etkileyen faktörlerin çeşitliliğidir.

DPA'nın dış politika yapım süreci tartışmasında lidere ve çevresinde bulunan danışmanların nasıl organize edildiğine önem verdiği görülmektedir. Fakat ilk söylenmesi gereken şey DPA'nın devletleri üniter bir aktör olmaktan çok bir kurumlar bütünü olarak gördüğüdür. Dış politikanın yürütülmesinde kurumlara düşen sorumluluktan hareketle, hükümetlerin üniter bir aktör gibi değil; aslında birbirleriyle bağlantılı kurumlar bütünü gibi hareket ettiği varsayılmıştır. Bununla birlikte dış politika yapımında etkili olduğu düşünülen hükümet dışı faktörleri de ön plana çıkardığı görülmektedir. Çalışmada, bu durum iç faktörlerin etkinliği sorunu olarak ele alınırken, DPA'nın karar vericinin kendisinden kamuoyu ve medyaya kadar birçok faktörü konu edindiği vurgulanmıştır. Örneğin; bir ülkenin rejim şeklinin dış politika yapımındaki etkisi, o ülkenin anayasal yapısında bireyin/liderin ne derece güçlü olduğuna bağlı olarak değişmektedir. Dolayısıyla DPA çalışmalarında, dış politikayı belirleme süreçlerinde birey/liderin belirleyici olduğu görüşü ağır basmaktadır.

Dış politika tercihleri ile kamuoyu arasındaki ilişkiyi konu edinen dış politika analizi çalışmalarının çoğu kamuoyunun etkinliğine önem vermişlerdir. Fakat kamuoyu kitleleri farklı sınıflandırmalarla değerlendirilmiştir. Çalışmada Rosenau'nun kamuoyu piramidi temel alınarak, 'kamuoyu yaratıcıları' olarak isimlendirilen kesimin altı çizilmiştir. Diğer taraftan, kamuoyunun dış politika kararları üzerinde kısıtlayıcı olup olmadığı tartışması DPA'ya göre rejim şekline bağlı olarak değişiklik arz etmektedir. Burada altının çizilmesi gereken nokta; dış politika kararlarının şekillendiği ortam ile kamuoyu arasındaki ilişki, dış politikanın analiz edilmesi için önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler sorunları içerisinde, en ciddi eleştirilerin rasyonel seçim teorisine getirildiği görülmektedir. Karar verme yaklaşımını merkeze alan DPA, devlet davranışlarını en nihayetinde karar vericiler tarafından belirlendiğini ileri sürer. Fakat karar vermede rasyonellik bireylerin psikolojik durumları üzerinden okunmaktadır. Bu anlamda ilk kapsamlı eleştiri Harold ve Margaret Sprout'dan gelmiştir. Kararların verildiği psikolojik çevrenin algısal önyargılar ve bilişsel uyarılarla dolu olduğunu; böyle bir ortamda dış politika yapımının önemli çarpıklıklar meydana getirdiğini öne sürmüşlerdir. Bu eleştiriyi daha ileri taşıyan DPA teorisyenleri, dış politikada üniter aktör olma görüşünü tartışmaya açmışlardır. Ele alınan çalışmaların tespit ettiği üzere, dış politika yapımı karmaşık bir yapının ürünüdür. Dış politika yapımında rasyonelliğe getirilen psikolojik ve bilişsel merkezli yaklaşımlar, sonraki çalışmalarda daha sistemli modellerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Grup içinde karar vermenin meydana getirdiği sorunlar üzerine yoğunlaşan bu modeller (Grup Düşüncesi, Örgütsel Süreç ve Bürokratik Siyaset) kurumsal ve bürokratik çıkar hesaplarının dış politika tercihlerinde ne kadar belirleyici olduğunu ispatlamışlardır.

Görüldüğü üzere DPA, dış politika çalışmalarındaki başlıca sorunlara getirdiği eleştirilerle Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde teorik tartışmaların merkezinde yer alan sorunları çok faktörlü, çok düzeyli ve disiplinler arası bir yaklaşım ile tartışması, yeni bakış açılarının gelişmesine olanak sağlamıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt alanı olarak DPA'nın bu yönüyle disiplinin farklı bilim alanları ile ilişkisinde bir bağlantı rolü üstlendiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alden, C., & Aran, A. (2016), *Foreign Policy Analysis: New Approaches*, 1st edition, Routledge, New York.
- Allison, G. T., & Zelikow, P. (1999), *Essence of Decision: Explaining The Cuban Missile Crisis*, 2nd Edition, Longman, New York.
- Arı, Tayyar (2013), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. Basım, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Breuning, M. (2007), *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*, 1st. Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Efegil, Ertan (2012), *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Emerson, R. (1958), “Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics. By Harold and Margaret Sprout”, *American Political Science Review*, Issue:52, p.210–211, <https://doi.org/10.2307/1953028>
- Ereker, Fulya (2013), “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:36, s.45–71.
- Erişen, Cengiz (2014), “Dış Politika Analizi”, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram Ve Konular*, Editörler: Ş. Kardaş, Ali Balcı ve N. Tenekeci, 4. Basım, Küre Yayınları, İstanbul.
- Hart, Paul't (1991), “Irving L. Janis’ Victims of Groupthink”, *Political Psychology*, Volume:12, Issue:2, pp.247–280.
- Heywood, Andrew (2013), *Küresel siyaset, Çeviren: N. Uslu ve H. Özdemir*, Adres Yayınları, Ankara.
- Hill, C. (2015), *Foreign Policy In The Twenty-First Century*, 2nd Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Hudson, Valerie M., & Vore, C. S. (1995), “Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow”, *Mershon International Studies Review*, Volume:39, Issue:2, p.209–238.
- Hudson, Valerie. M. (2005), “Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations”, *Foreign Policy Analysis*, Volume:1, Issue:1, p.1–30. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2005.00001.x>
- Hudson, Valerie. M. (2012), “The History and Evolution Of Foreign Policy Analysis”, *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Eds: S. Smith, A. Hadfield, and T. Dunne, Oxford University Press, Oxford.
- Hudson, Valerie. M. (2014), *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, 2nd Edition, ROWMAN & LITTLEFIELD, Plymouth.
- Mintz, A., and DeRouen, K. R. (2010), *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Morin, J.-F., and Paquin, J. (2018), *Foreign Policy Analysis: A Toolbox.*, Palgrave Macmillan, Cham.
- SMİTH, S., HADFIELD, A., & DUNNE, T. (Eds.). (2012), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford.
- Snyder, R. C., Bruck, H. W., & Sapin, B. (1954), *Decision-Making as An Approach To The Study Of International Politics*, Princeton University Press, Princeton, N.J.

Snyder, R. C., Bruck, H. W., & Sapin, B. (Eds.). (2002), *Foreign Policy Decision-Making (Revisited)*, Palgrave Macmillan, New York.

Sönmezoğlu, Faruk (2014), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 6. Basım, DER Yayınları, İstanbul.

Sprout, H. H., & Sprout, M. (1956), *Man-Milieu Relationship Hypotheses in The Context Of International Politics*, Centre For International Studies, Princeton.

Starr, H. (Ed.). (2006), *Advances in Foreign Policy Analysis. Approaches, Levels, And Methods Of Analysis in International Politics: Crossing Boundaries*, Palgrave Macmillan, New York.

Tayfur, M. F. (2014), “Dış Politika”, *Devlet Ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Editör: A. Eralp, 8. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.